

TOPONIMIJA GRADA VISOKOG

SAŽETAK

U radu se propituju toponimi Grada Visokog. Prvo je dat kratak pregled historije i stanovništva u Visokom, s naglaskom na važnost srednjovjekovnog perioda, kada je Visoko bilo i mjesto stolovanja bosanskih kraljeva. Potom su prikazane najvažnije osobine visočkog govora te dosadašnja istraživanja, nakon čega se pristupilo samoj analizi. Korištena je kvalitativna metoda, tj. analiza manjeg uzorka, na osnovu kojeg se mogu pretpostaviti širi zaključci koje treba provjeriti daljim istraživanjima. Svi mikrotoponimi Visokog podijeljeni su prema motivaciji nastanka na one uvjetovane prirodnim okruženjem, ljudskom djelatnošću i antroponimima, unutar čega su izvedene preciznije potkategorije, zatim prema tvorbenim modelima, a na kraju je dat osvrt na dijalekatske osobine. Ovim se istraživanjem pokušalo otkriti ikavske toponime, koji bi mogli svjedočiti o tome da je Visoko nekada bilo ikavsko, kako se navodi u literaturi. Nakon provedenog istraživanja, nisu pronađeni ostaci ikavštine u toponimiji Visokog, tako da se pretpostavlja da Visoko vjerovatno ipak nije bilo ikavsko. Priložen je spisak mikrotoponima i karta.

Ključne riječi: mikrotoponimi, Visoko, ikavski supstrat, semantičke kategorije, tvorbeni modeli

1. HISTORIJA I STANOVNIŠTVO GRADA VISOKOG

Grad Visoko se prostire na površini od preko 230 km² u središnjem dijelu Bosne i Hercegovine, u dolini rijeka Bosne i Fojnice, koja se ulijeva u Bosnu upravo u Visokom. Okruženo je vijencem srednjobosanskih planina Ozrena, Vranice i Zvijezde, a nadmorska visina mu je od 399 do 1050 m, prosječno 422 m. Većinu prostora sačinjava brdovit teren — oko 60%. Graniči s općinama Kiseljak, Busovača, Kakanj, Vareš, Breza, Ilijaš i Ilidža. Nalazi se u Zeničko-dobojskom kantonu u Federaciji Bosne i Hercegovine („Visoko — Položaj”, 2009).

Plodno tlo oko Fojnice i Bosne uzrokom je što je područje Visokog naseljeno još iz doba neolita, pa arheološke ostatke iz ovog perioda nalazimo u mjestima Čifluk, Dvor, Ginje, Zbilje, Radovlje i Arnautovići, a u Okolištu je pronađeno jedno od najvećih neolitskih naselja u jugoistočnoj Evropi (Marijanović, 1984, s. 15; Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika, 2006). Prije dolaska Rimljana, većinski dio Bosne je naseljavalo ilirsko pleme Dezidijata. Na području Vratnice

je pronađen zajednički grob dezidijatskih ratnika (4. st. pr. n. e.) (Čović, 1984, s. 40). Ostaci rimske kulture pronađeni su na arheološkom lokalitetu u Milima — Arnautovići, Vratnici, na Gradu itd. (Bojanovski, 1984).

Srednjovjekovna bosanska država počinje se razvijati upravo na području Visokog, za koji se vezuje najuži sadržaj teritorijalnog i političkog pojma Bosna, a poznati lokaliteti su Moštre, Mili (Arnautovići), Visoki i Biskupići, gdje je izraslo naselje tipa teritorijalne općine. Tu je vremenom organizirana i viša administrativno-politička jedinica — župa po imenu Bosna. Širenje na okolne župe dovelo je do stvaranja prve državne zajednice na ovom području (Kurtović, 2019, s. 11).

Visoko se u pisanim spomenicima prvi put spominje 1. septembra 1355. godine, kada je u njemu ban (kasnije prvi bosanski kralj) Tvrtko I Kotromanić izdao povelju Dubrovčanima. Visoko je bilo pod feudalnom upravom Kotromanića. Tvrtko I Kotromanić je krunisan i pokopan u crkvi u Milima, gdje se nalazio i franjevački samostan. U Moštru se nalazila kuća krstjana, gdje je Crkva bosanska obavljala svoje javne poslove i imala visoko učilište bosanske vjerske organizacije. U Biskupićima se nalazila crkva koju je sagradio prvi domaći bosanski ban Kulin. („Kotromanići”, b.d.; Anđelić, 1984) Tvrđava Visoki štitila je podgrađe Podvisoki koje je bilo jedno od najranijih primjera srednjovjekovne urbane sredine na užem području Bosne. Prva varoš spomenuta na Balkanu prije dolaska Osmanlija upravo je Visoko (Kovačević-Kojić, 1978, s. 136–137).

Visoko je palo pod Osmanlije još i prije definitivnog pada Bosanskog kraljevstva, 1462. godine. Odmah po dolasku nove države pripalo je tzv. Kraljevoj oblasti, a nakon njene podjele Sarajevskom kadiluku (Husić, 2021, s. 15). Na osnovu podataka katastarskog popisa Bosanskog sandžaka iz 1468–69. godine u Visokom je živjelo oko 1.800 stanovnika.¹ Evidentirano stanovništvo bilo je većinom kršćanske vjeroispovijesti, s obzirom na to da je srednjovjekovno Visoko tek bilo postalo dijelom Osmanskog carstva (Čar-Drnda, 1991, s. 198), što se evidentira i u kasnijim popisima iz 1485. i 1489. godine. Nakon toga, do kraja 16. st. islamizacija zahvata veći dio stanovništva. Pored muslimana, u popisima se spominju još katolici, tek pred kraj 17. st. počinju se doseljavati pravoslavci i kasnije Jevreji (Husić, 2021, s. 40–45, 65–67).

Vrlo rano, Visoko je podijeljeno na mahale: *Božana, Boljašina, Radiča, Ivana, Nenada* i *Tvrdisava*. Početkom 16. stoljeća mahale se zovu: *Grgura, Pavla sina Cvitkova, Stipana, Mateja, Radula, Božidara*, a do 1530. mahala *Grgura* postaje mahala *Nesuha sina Vladislavova*. Početkom 16. st. osnivaju se i nove mahale: *džamije Šerefudina, zavije Ajas-paše, Čekrekči Muslihudina, Alaudinove džamije* i *tabaka hadži Muruveta*, nešto kasnije i *mahala Pir-Havadže*. Ova

¹ Potrebno je uzeti u obzir da su ovom vrstom izvora, nastalom iz potrebe kontrolisanja feudalnih poreza, evidentirani samo poreski obveznici tako da ovim brojem nisu bili obuhvaćeni stanovnici administrativnih službi, vojni stalež te drugi.

imena ostaju i u prvoj polovini 17. st. Status kasabe dobija između 1540. i 1550. godine, što podrazumijeva stalno naseljeno muslimansko stanovništvo, džamiju, čaršiju i sedmični pazar. Do kraja 18. stoljeća, većina ovih imena je iščezla pa se u tom periodu Visoko dijeli na sljedeće mahale: *Alaudinova*, *hadži Hasanova*, *hadži Muruvetova*, *hadži Ibrahim-agina*, *Perutac*, *Rosulje*, *Kraljevac* i *Jeni Bajer / Novo Brdo*. Čaršija se širi od Sebilja, koji je smješten ispod starog Podvisokog, dolinom rijeke Fojnice i prema Kraljevcu. U sklopu gradnje urbane infrastrukture, građeni su i putevi — prema Donjem Kaknju put je napravljen iza 1866. godine. Osnovne privredne grane bile su poljoprivreda, stočarstvo, zanatstvo (naročito kožarstvo i obućarstvo) i trgovina, koja drži kontinuitet još od srednjeg vijeka i veza s Dubrovčanima (Husić, 2021, s. 83, 87, 90, 101–122).

Nakon dolaska Austro-Ugarske, određeni broj muslimanskih porodica se iselio, ali je stanovništvo ostalo pretežno islamske vjeroispovijesti. Austrougarska vlast nastavlja gradnju infrastrukture, neposredno uz rijeku Fojnicu i dalje od njenog ušća u Bosnu, uz izgradnju željeznice, vodovoda, škola, apoteke... Osnovna privredna djelatnost u gradu i dalje je kožarstvo i obućarstvo (Kreševljaković, 1934). Za vrijeme Kraljevine Jugoslavije Visoko se nije previše razvijalo — značajnije građevine napravljene u tom periodu su samo betonski most preko rijeke Bosne i Sokolski dom. Visoko je bilo u sastavu Sarajevske oblasti (1922–1929), pa Drinske banovine (1929–1941). Za vrijeme Drugog svjetskog rata bilo je u sastavu Nezavisne Države Hrvatske, u sastavu župe Lašva–Glaž („Visoko”, 2021). U sastavu Jugoslavije, Visoko postaje srez, tj. središte okolnih općina. Razvija se industrija, i dalje uglavnom zasnovana na proizvodnji i preradi kože i tekstila, ali su tu i metalna, prehrambena, trgovinska i građevinska industrija. Grad se širi dolinom Bosne prema sjeveru, a dobija i bitne gradske objekte, kao što su pošta, dom zdravlja, muzej, hotel, kino, robna kuća, sportski objekti itd. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine, općina je imala 46.160 stanovnika, od čega 34.373 (75%) Bošnjaka, 7.471 (16%) Srba, 1.872 (4%) Hrvata i 2.444 (5%) ostalih. Za vrijeme i nakon rata došlo je do značajnih demografskih promjena, a ukupni broj stanovnika je smanjen za oko 13% pa iznosi ukupno 39.938, od čega je Bošnjaka 36.697 (91,9%), Srba 286 (0,7%), Hrvata 576 (1,4%) i ostalih 2.379 (6,0%).

2. O GOVORU GRADA VISOKOG

Visoko se nalazi na samoj granici ijekavskošćakavskog i ikavskošćakavskog dijalekta (već 15 km dalje nizvodno niz Bosnu počinje ikavština, u selima koja pripadaju općini Kakanj). Belić (1958, s. 71) je visočki govor svrstao u zapadne štokavske, a Ivić (1956, s. 136) u sjeverozapadnu grupu istočnohercegovačkog dijalekta, da bi ga konačno Brozović (1966) smjestio u svoj ijekavskošćakavski dijalekt, čije sve glavne karakteristike ima. Akcenatski sistem zadržava još ponegdje nepreneseni dugi, ali i kratki silazni akcenat i predakcenatsku dužinu

ispred silaznih (*sokâk, kapût, kolâc, donèsi vodê, od jednôg çòjka, pìpô se cûkê, Mirsâdîn, dvâdsêt*), ali i uzlaznih akcenata (*Râbija*), nema duljenja vokala pred sonantom iza kojeg slijedi konsonant (*slâmka, iz lônca, pâmtit*), vokalno *r* je kratko (*cîrn, pîrvî*), akcentat se uobičajeno prenosi na proklitiku (*ù glâvu, pò mēd, kòt kuçê, dà-vdîš*), postakcenatske dužine se čuvaju (*râdnîku, djèvojâkâ*), osim u prezentu imenica tipa plesti (*plêtem, vézem*).

Kratki vokal *i* u postakcenatskoj poziciji sklon je redukciji i ispadanju (*izje-l'ca, vòlle*), a i drugi vokali (*kást, krénla*), finalna neakcentirana grupa *-ao* saži-ma se u *-o* (*smijô se, šétô*). Glas *x* se kod Bošnjaka gotovo dosljedno čuva (*xûja, ôraxu*; reducira se ili ispada samo u finalnoj poziciji: *sûx / sù^x, ôdmâ*), a javlja se i sekundarno *x* (*xlôptu, xržav, xrvat se, ù xambâr, trûxô, vëxnê*). Afrikatski parovi svedeni su na *ç* i *ž*, uz palatalnije i *š* i *ž* (*çòjk, vèçera, žèmpër, hòža, ù šumi, žène*). Umjesto glasa *ž* javlja se *j* u nekim riječima (*mèja, prèja*) i oblicima (*dôjê, nâjê*), a oblici glagola *îci* uglavnom su s *ž* (*îžêm, îžûç*). Glas *l* zna se realizirati kao *j* (*bôjê, nê vajâ*). Zabilježena je i geminacija kao posljedica ispadanja glasa *d* ispred *m* i *n* (*dânne, ômmâ*). Šćakavizam je gotovo dosljedan (*guščèrca, îgralîšće, vri-šcat, smjêšćen, šćâp, prîšć*; kao i *žž: zvîžžî, mòžžanî / možžanî*). Novo jotovanje ne javlja se u nekim riječima (*rôdijâk / rôdjâk*), dok je *d* jotovano u *žî / žê*, uz *dî, nîgdî*. Glas *p* se u inicijalnoj poziciji gubi u grupama *pr-*, *pç-*, *pš-* i *ps-* (*tîca, çèla, šèn'cê, sòvat*), a *-çn-* se realizira kao *-šn-* (*sèstrišna, hëvtišno*).

Zamjena jata je (i)jekavska, osim u prefiksu *prê-* i prijedlozima *prêd* i *prêko*, gdje je dosljedno ikavska (*prîvarit, prikîrstit, prîd, prîkodân*), kao i u glagolima (*ôstarit, gòrit, vòlile...*), dosljedno u nekim leksemama (*óvdi, óndi, túdi, gòri, dôli, sikira, sikirat se*) te sporadično u drugim riječima (*dî, ponèdîlkom*). S druge strane, zabilježen je i hiperijekavizam (*kùmpijer, kumpjère, dijèrat / djèrat*). (Valjevac, 1983, s. 293–351)

S obzirom na blizinu ikavskih govora i nepostojanja prirodne granice između njih (riječ je o dolini rijeke Bosne), te određenih sistemskih ikavizama, prirodno je da se javi sumnja da je i govor Visokog nekad bio ikavski. S obzirom na to da toponimi čuvaju starije stanje, pored opisa toponima Grada Visokog potražiti ćemo u njima i ikavske oblike koji bi mogli poduprijeti ovu tezu, koju Filipović (1928, s. 332) i eksplicitno iznosi: „Stari visočki govor bio je, dakle, potpuno ili gotovo sasvim ikavski i šćakavski”.

3. DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA

O toponimima Visokog prve podatke nalazimo u materijalu za „Prirodno blago” Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka, koji je pronašao i objavio Vujičić 1982. godine. Tu se navodi kako je Ljubušak

28. marta 1883. godine dostavio načelnicima tadašnjih bosansko-hercegovačkih kotara ispisane „izkaze” (arake papira koje je trebalo popuniti). U odgovarajućim kolonama tih lista trebalo je da (grado)načelnici popune podatke u sljedećim kolonama: *imena tekućih voda, imena poznatijih vrela, imena znamenitijih planina, imena raznovrsnih riba, imena u gradu postojećih mahala, imena voća* (krušaka, jabuka, šljiva). Samo dvije godine kasnije slao je načelnicima liste sa novim kolonama, u koje je trebalo ispisati: *imena tekućih voda, imena poznatijih vrela, imena znamenitijih planina, imena u gradu postojećih mahala, imena znamenitijih polja, imena znamenitijih ptica, imena brda* (Vujičić, 1982, s. 265).

Iako materijal nikad nije objavljen, zahvaljujući ovom članku imamo popunjen upitnik za Visoko, koji je poslao tadašnji gradonačelnik Husein efendija i koji donosimo u cijelosti iz Vujičićevog članka:

Imena tekućih voda: Bosna, Fojnica, Stabnja, Gorušica, Sutjeska, Ribnica, Sgošća, Ričica, Kreljušica, Leševica, Misoča.

Imena poznatijih vrela (u varoši i oko varoši): Vrelo Perutac proizlazi 4 česme, Vrelo Kraljevac proizlazi 3 česme, Vrelo Grab proizlazi 1 česma, „U Vareškom polju proizlazi 1 česma”, Vrelo Vratak, Vrelo Rosulje proizlazi 1 česma, Debela Medža, Vrelo Cerpice proizlazi 1 česma, „u Doljnjem Moštru proizlazi 1 česma”, Ribnjak proizlazi 1 česma, Vrelo Podgoranskim brdom.

Ispod kolone „Imena poznatijih vrela” napisano je da je „u Kotaru po prilici 100 vrela”. Na žalost, i ona što su navedena — nisu navedena baš kako treba. Mi nismo htjeli dodavati zarez, zagrada, nismo htjeli mijenjati velika i mala slova i sl., jer se u svakom pojedinačnom slučaju, ipak, može dokučiti o čemu se radi, o čemu je riječ.

Imena znamenitijih planina: Duboč/č/ica, Zvezda, Greben, Debela brda, Kondžilo.

Imena u gradu postojećih mahala: Džemat Had. Ibrahim — Mahala Perutac, Džemat Šerefudin — Mahala Tabhana, Džemat Murevet — Mahala Novo brdo, Rosulje, Džemat Alaudin — Mahala Šadrvan, Dolnja Mahala, Džemat Hadži Hasan.

Od „imena raznovrsnih riba” biće korisno da navedemo: mrena, mriesnica, krka, klien, a u kolonama ispod „imena voća” nema, čini nam se, termina interesantnijih za jezičke i leksikološke analize (Vujičić, 1982, s. 302–303).

Očito je kako je ovdje uzet u obzir cijeli kotar, a materijal je, kako vidimo, vrlo oskudan. Jedino što bi moglo biti od većeg značaja jest praćenje imena mahala — od imena vezanih za džamije prema općim nazivima, kako se i danas dijelevi grada zovu.

Visočki toponimi sljedeći put se spominju u knjizi „Visočka nahija” Milenka Filipovića (1928). On navodi kako se Visoko i Podvisoki spominju u dubrovačkim izvorima između 1348. i 1430. godine kao *Suv Uisochi, Sotto Uisochi, Podvixochi* (Filipović, 1928, s. 438), kao centar bosanske trgovine, te spominje još neke lokalitete, međutim, bez lingvističkog objašnjenja, osim za *Klisu*, za koju se, kao i drugdje, pretpostavlja da je bila mjesto nekadašnje crkve, a i danas

je pravoslavna crkva blizu tog lokaliteta, zapravo neposredno ispod (on navodi i ime *Crkvina* ili *Crkvište*, ali to ime danas je nepoznato) (Filipović, 1928, s. 275). Pored toga spominje još i *Križ*, *Tabanu* (= *Tabhana*), *Jaliju*, *Sebilj*, *Perutac*, *Kraljevac*, *Rosulje* te neka imena njiva na *Gradu* (*Grad*, *Bare*, *Strane*, *Potkućnica*, *Lađice*, *Kršćanica*, *Ravnica*, *Bara*, *Luke*, *Podbašnica*, *Ilina* — neke od njih se i danas tako zovu) te još neke lokalitete (*Bećino groblje*, *Lanišća*, *Križ*, *Banjaruša*, *Tekija*, *Hamam*, *Ta(h)miz*), od kojih su neki pogrešno navedeni („Badžina voda” je zapravo *Hadžijina voda* i sl.), neki pogrešno locirani (*Varoš* smješta na mjesto današnjeg *Prijekog*), a neki se danas ne koriste (Filipović, 1928, s. 435–439). Ono što je značajno je da se za današnje područje *Ľetovik* navodi oblik *Litovik* iz sidžila sarajevskog mule iz 1565/66. godine (Filipović, 1928, s. 262–263), koji bi mogao svjedočiti o nekadašnjoj ikavici u Visokom, što autor i izričito tvrdi (Filipović, 1928, s. 332), ali bi se to moglo odnositi i na selo pored Kiseljaka, pa nije sigurno ni da je zaista riječ o lokalitetu u Visokom.

Srednjovjekovni lokaliteti Visokog relativno su dobro opisani u historiografskim radovima. Tako Anđelić (1963) detaljno objašnjava šta se podrazumijeva pod pojmom varoš i grad, što su istovremeno i imena lokaliteta u Visokom. Naime, varoš je prvobitno označavala relativno mali dio naselja (ulicu ili kvart) u kojem se odvijala trgovačka ili zanatska djelatnost u namjenskim zgradama i u njemu se nije stanovalo. Pored tih zgrada, postojao je otvoren prostor za periodičnu trgovinu — trgovište, zatim kolonija stranih trgovaca i zanatlija, potom „kuće za stanovanje domaćih zanatlija i trgovaca (vjerojatno odvojene od poslovnih prostorija); stambene i gospodarske zgrade poljoprivrednog stanovništva; eventualno dvor feudalca, crkva, samostan i slično. Posebno treba naglasiti da bosanske srednjovjekovne varoši nikada nisu smještene unutar zidina” (Anđelić, 1963, s. 185). Prvi spomen varoši u srednjovjekovnoj Bosni upravo je visočka varoš (Kovačević-Kojić, 1978, s. 70). I zaista, danas je *Vâroš* (*f*) u Visokom praktično jedna vrlo mala ulica, pored većeg trga (koji se zove *Sëbîl*), odmah ispod naselja *Pöddvisokî*, iznad kojeg je i lokalitet *Klisa*, a i danas je tu gradska pijaca, direktno povezana s Varoškom ulicom. I polje uzvodno od Varoši dobilo je ime *Varoško polje*.

Za grad navodi kako su to utvrde odbrambenog karaktera u kojima se zapravo nikad nije ni živjelo (što se vidi po odsustvu arheološkog materijala), često podignute daleko od normalnih uslova za život i relativno male, s naseljem u njihovom podnožju (Anđelić, 1963, s. 187). To se svakako može primijeniti i na Visoko — *Grad* je lokalitet na brdu Visočica, gdje postoje ostaci zidina, na mjestu koje je slabo naseljeno — oko Grada su prije posljednjeg rata većinom živjeli Srbi, koji su se, kao što podaci navode, relativno kasno doselili u Visoko. S obzirom na zapise o *Podvisokom*, kako se i danas zove jedan dio grada, očito je da se zapravo u tom dijelu odvijao i privatni i društveni život srednjovjekovnog Visokog, koje se odatle i razvijalo, a i danas se razvija, u pravcu niz rijeke Fojnicu i Bosnu (odmah iza *Podvisokog* slijedi *Varoš*, npr.).

I u drugom tekstu iz 1984. Anđelić govori o srednjovjekovnim lokalitetima Visokog. Za *Klisu* (< grč. *ekkklesia*, crkva, riječ koja je došla iz grčkog posredstvom turskog pa su klisama nazivane one kršćanske crkve koje su bar neko vrijeme funkcionirale i u osmansko doba), koja se nalazi odmah do današnjeg naselja Podvisoki, navodi da su se tamo nalazili i stećci, a pronađeni su i ostaci veće srednjovjekovne zgrade, što uz narodno predanje svjedoči da je na tom mjestu zaista bila crkva, odnosno vjerovatno franjevački samostan koji se spominje i u pisanim izvorima kao crkva u Podvisokom (Anđelić, 1984, s. 163, 251; Kovačević-Kojić, 1978, s. 286).

Vjerovatno je u srednjem vijeku bio naseljen i *Pèrutac* — ovo ime navodi se kao čest hidronim i zaista postoji i vrelo Perutac. O starosti naselja mogla bi svjedočiti i Perutačka džamija, koja je najstarija u Visokom (Klepo, 2019, s. 32). Interesantno je i objašnjenje za ime *Novo Brdo*, koje se nastavlja na Perutac:

Poznato je, naime, da apelativ brdo, osim označavanja zemljišnog reljefa, kod Južnih Slavena, još u (ranom) srednjem vijeku dobiva i jedno društveno značenje: u naseljenim mjestima označuje lokaciju gdje se održavaju javna zborovanja. U tom kontekstu jedino je i moguće objasniti nastanak toponima Novo (!) Brdo. U konkretnom slučaju Novo Brdo bi bilo zborna mjesto podvisočkih građana, i to novo mjesto zborovanja (brdo), budući da je, iz nepoznatih razloga, starije zborna mjesto napušteno. Određenu etnološku potvrdu ovakvoj interpretaciji predstavlja i današnji običaj muslimanskog življa da se na jednom zaravanku iznad kuća održava dernek sa vjerskim obredima početkom mjeseca maja (Anđelić, 1984, s. 163).

Potvrda za starost ovih naselja mogla bi biti činjenica da jedino ova dva naselja imaju naziv za stanovnike — *Pèrtačāni* i *Novobrđani* — od svih ostalih naselja u Visokom (naziv *Varošani* zvuči moguće, ali kako je Varoška ulica mala, s vrlo malo stanovnika, to je vjerovatno razlog što nije bilo potrebe da ih se posebno naziva).

Za *Ĺetovik* navodi da mu ime asocira na nekakav naseobinski sadržaj, ali nema pouzdanih informacija o njegovom srednjovjekovnom porijeklu, dok se za *Krālevac* to može utvrditi — pored postojanja starog groblja na ovom lokalitetu, samo ime vjerovatno upućuje na to da se na ovom mjestu nalazio kraljev dvor, spominjan u pisanim spomenicima krajem 14. st. (Anđelić, 1984, s. 163–164). Interesantno je da, iako ima i ravničarskog dijela, prvobitno naselje nije nastalo u tom dijelu, nego na uzvisinama i brdima (Klepo, 2019, s. 18).

O samom imenu *Visoko* pisao je i Kalajdžija (2006, s. 135), navodeći da je s obzirom na položaj vjerovatno oronimijskog porijekla (brdo na kojem se nalazila srednjovjekovna utvrda Visoki danas se zove *Visočica*), a promjenu *Visoki* > *Visoko* objašnjava tendencijom neutraliziranja roda ojkonima nastalom u procesu supstantivizacije (to se desilo i s imenima obližnjih sela *Moštre* i *Radovlje*, koji su umjesto množine ženskog roda počeli značiti jedninu srednjeg roda, pa se danas kaže „u Moštru, u Radovlju”, a ne „u Moštrama, u Radovljama”, kako je zabilježeno ranije).

4. METODE ISTRAŽIVANJA

Prema obimu građe, ovaj rad spada u kvalitativni, tj. istraživanje je provedeno na manjem broju primjeraka, koji su takvi da zaključak ne može biti opći, nego samo prijedlog za dalja, kvantitativna istraživanja na većem broju primjeraka (Tent, 2015, s. 65), čime slijedi tradiciju toponomastičkih istraživanja na našem prostoru, kao doprinos budućoj sveobuhvatnoj toponomastičkoj studiji.

U radu su istraženi mikrotoponimi katastarske općine Visoko. Podaci su prvenstveno preuzeti s geoportala s internetske stranice Federalne uprave za geodetske i imovinsko-pravne poslove,² a zatim provjereni kod žitelja (Behaija Karavdić, rođ. 1934. g., starosjedilac), tako što su mu ponuđeni odštampani na papiru, a on ih je izgovarao i ispravljao pogrešne oblike, pritom dodajući još neka imena kojih nije bilo u katastru. Tako su primjeri akcentirani i utvrđene njihove fonetske varijante (autorica teksta također je stanovnica mjesta, tako da je imena i sama znala odranije, ispitanik je poslužio kao kontrolna provjera). Potom su upisani na kartu s dodijeljenim brojevima (v. popis toponima i sl. 1 u prilogu), a zatim se pristupilo njihovoj u osnovi strukturalističkoj analizi — prvo su podijeljeni prema motiviranosti imena, uglavnom prema podjeli navedenoj kod Šimunovića (2009, s. 267) i uz njih je navedeno i porijeklo imena (slavska imena i turcizmi, u koji bi se mogao ubrojati i grecizam *Klisa*, koji je došao posredstvom turskog jezika, Grujić, 1935, s. 227), s tumačenjem svakog od njih i eventualnim dodatnim podacima o lokalitetu, a zatim su predstavljeni tvorbeni modeli po kojima su građeni. Na kraju su iznesene napomene o dijalekatskim osobinama koje se pronalaze u njima, sa zaključcima.

5. SEMANTIČKA KATEGORIZACIJA

5.1. Imena uvjetovana morfologijom i sastavom tla

Kao i drugdje, najveći broj mikrotoponima zabilježen je u ovoj kategoriji. Među njima se, opet kao najbrojniji, izdvajaju:

— toponimi od leksema za označavanje oblika i sastava zemljišta s izravnim imenovanjem:³

Ada, Bäär (tur. „brijeg”, Škaljić, 1966, s. 113), *Brjég, Crvena zemla, Čajra, Čajre* (tur. „livada, sjenokos, pašnjak”, Škaljić, 1966, s. 159), *Dô, Dôla, Gâj, Jâlja* (tur. < grč. „pust (prazan) prostor uz riječnu ili morsku obalu, obala”, Škaljić, 1966, s. 360), *Kôsa, Kôta, Krž-Găćice* (psl.

² <https://katastar.ba/>

³ Objasnjeno je samo porijeklo leksema čije značenje nije poznato današnjim govornicima bosanskog jezika.

**gɔd*- „šuma” > *Gaštica* — *Gaćica*, Skok, 1971, t. 1, s. 542), *Lûg*, *Lûgovi*, *Lûka*, *Lûke*, *Polànice*, *Pojànica* / *Pojànice*, *Přluga* („loša zemlja”, Kukrika & Vidović, 2012, s. 131), *Stjèna*, *Stràne*;

u njih se mogu ubrojati i dvočlani toponimi s prisvojnim pridjevom te toponimi nastali od leksema za označavanje vode:

(*Vělkā*) *nřva*, (*Xàsanova*) *vòda*, *Bàre*, *Bàra*, *Bûci*, *Jèzero* / *Jezèrine*, *Vòdica*, *Vrûci*, *Pòtok*;

— toponimi od leksema za označavanje oblika zemljišta s metaforičnim imenovanjem:

Bèšike (tur. „kolijevka”, Škaljić, 1966, s. 139), *Ròsulè*, *Dójnè Ròsulè*, *Górñè Ròsulè*, *Kiçini* (tur. *kıç* „zatka, stražnjica, zadnji dio”, Kulender, 1912, s. 143; ili *kıçın kıçın* tur. „natrag”, Smailović, 2009, s. 223),⁴ *Lâžice*, *Tjèsnac*, *Usjèla* / *Osjèla*;⁵

— toponimi od leksema za označavanje odnosa prema drugim toponimima ili objektima i sl.:

Kàmence na Ìlřinu, *Pòdlāžice*, *Na Ìlřinu*, *Pòdbašća*, *Pòdbukovac*,⁶ *Pòdgāj*, *Podgájevi*, *Pòdgrad*, *Pòdilina*, *Pòdjàlija*, *Pòdjesa*,⁷ *Pòkuće*, *Pòdvisòcica*, *Pòdvisokì*, *Na stjèni*, *Vàreškò pòle* (*Vàroškò pòle*);

— toponimi od leksema za označavanje položaja i izgleda tla:

Prjèkò, *Ràvne*, *Ravnica*, *Ròve*, *Visòćca*;

⁴ Kičin je zabilježeno i kao prezime iz sela Brda, općina Kupres (Ananić, 2013) i u Krajini („Prezime Kičin”, 2022) pa je moguće da je ta zemlja bila u vlasništvu porodice Kičin (mada je danas to prezime nepoznato u Visokom); toponim *Kičin* zabilježen je još kod vrela Bune u Blagaju (Imamović, 2014, s. 195) te kao oronim u selu Dubljani u Popovu — Vidović (2008, s. 441–442) ga tumači preko vlašskog prezimena „Kičur (od kojega je motivirano i prezime Kičurić/Čićurić)” što je također moguće tumačenje, ali bi trebalo objasniti zašto je *ć* prešlo u *č* (u Visokom je obrnut proces dijalekatska osobina) te zašto oblik nije **Kičurin*, pa se ovdje ipak preferira porijeklo iz turskog jezika, kao i kod dosta drugih zabilježenih toponima, posebno zato što je *Kičin* u Visokom na periferiji, izvan gradskog jezgra i ima smisla da potiče od riječi „natrag”.

⁵ Postoji mogućnost da je oblik *Osjèla* prvobitni (mada informator tvrdi da je *Usjèla* stariji oblik) i da je nastao od *osa*, *osika*, *osina* za jasiku (Skarić, 1922, s. 50–51); ali postojanje oblika *Usjèla* u Čeliću i Kaknju čini vjerovatnijim objašnjenje od glagola „usjesti” kao metafore za oblik tla.

⁶ *Bukovac* kao toponim nije zabilježen, ali na osnovu ovoga očito je da je nekad postojao, vjerovatno neko vrelo (< *buk* „slap” (HJP), kao u selu Buci, pored kojeg protiče rijeka Fojnica i zaista na jednom mjestu postoje slapovi).

⁷ Ni *Ljesa* nije zabilježen kao toponim, a ovo je potvrda njegovog ranijeg postojanja (psl. **lesa* „1. vrata od plota, načinjena od tanjeg pruća prevučenog preko debelih pritaka, 2. pleter koji služi za sušenje voća, kukuruza, 3. toponim *Lese*, *Lesane*”, Skok, 1972, t. 2, s. 335).

— toponimi od leksema za označavanje vrsta biljaka:

Jāsēn, Jāsike, Lānišće / Lānište, Šlīvik, Zōbīšće / Zōbīšte;

— toponimi od leksema za životinje:

Kṛtnica / Kṛčnica,⁸ Šēvūle;

— toponimi od leksema za vodu:

Bāre, Bāra, Būci, Jēzero / Jezèrine, Sāstāvci, Vōdica, Vrūci;

— toponimi od imena izvora:

Cārica, Ōštrac, Pōtok Ōštrac, Pèrtac, Pōtok.

5.2. Imena uvjetovana ljudskom djelatnošću

Zabilježeni su uobičajeni toponimi iz ove kategorije, i to:

— toponimi od leksema za društveno uređenje:

Čēntar, Čāršija (tur. < perz. „trgovačka četvrt grada; tržište, trg”, Škaljić, 1966, s. 165), *Dójnā / Dólhā / Dónā māxala, Grād, Kèrija* (tur. *kerre* „put”, Kulender, 1912, s. 147),⁹ *Nōvō násēle, Vāroš;*

— toponimi od leksema za kulturu tla i njegovo iskorištavanje:

Bāšta, Bāšća, Vèlikā bāšća, Kṛčevina, (Xūremova) nīva, Nīvica, Pālevina, Pālka / Pālike,¹⁰ Vīno;

— toponimi od privrednih i drugih objekata:

Ciglāna, Stārā ciglāna, (Bécino) grōblē / grēblē, Xāmām (tur. „javno kupatilo”, Škaljić, 1966, s. 307),¹¹ *Iznād du'āra* (tur. < perz. „zid”, Škaljić, 1966, s. 230), *Klisa* (tur. < grč. *ekklēsia*

⁸ Oblík s *ć*, koji etimološki u Visokom može biti i *č*, navodi na pomisao da bi ovaj toponim mogao nastati i od glagola *krčiti*, ali uz činjenicu da je lokalitet pod šumom, ne iskrčen, vjerovatnije je da je oblik nastao od krtice (*krtnica* > *reketnica* „krtičnjak, kratorovina”, Skok, 1973, t. 3, s. 125; 1972, t. 2, s. 213).

⁹ *Kerija* je zaista relativno široka cesta za stari dio grada, kojom se ide na *Per(u)tac*.

¹⁰ Dedić (2015, s. 171) navodi za toponim *Paljike* (na drugom mjestu) da „po narodnoj predaji duguje ime po tome što se u tom mjestu odvijalo paljenje drvenog uglja potrebnog za preradu željezne rude”. Kako u Visokom nije bilo rudarskih aktivnosti, barem ne u užem dijelu grada koji se ovdje posmatra, vjerovatnije će biti da se na *Paljikama* možda samo proizvodio drveni ugalj.

¹¹ U Visokom je izgrađen treći po redu hamam u Bosni uopće (Husić, 2012, s. 6).

„crkva”, Anđelić, 1984, s. 163), *Kò stārōg mòsta, Kùcēvci, Kùcica, Mèže, Mèje, Mèja, Òkuc-nica, Òmējci* (< međa), *Sājmište, Sēbīl* (tur. „dobrotvorna javna česma”, Škaljić, 1966, s. 553), *Sinagōga, Šadrīvān* (tur. < perz. „vodoskok sa bazenom od mramora ili betona”, Škaljić, 1966, s. 578), *Šest’ca* (recentno ime, od imena kafića u tom naselju sa stambenim zgradama u Dahirovcu), *Šlunkara, Tābxana* (tur. < ar.-perz. „kožarska radionica”, Škaljić, 1966, s. 594), *Tēkija-čikma* (tur. < ar. *tekija* „derviška zgrada u kojoj se obavljaju derviški obredi” — i današnja tekija se nalazi na istom mjestu; čikma, tur. „sljepa ulica”, Škaljić, 1966, s. 607);

— toponimi od predanja i običaja:

Igralo (moguće kao mjesto gdje su igrale vile, kao *Igrīšte* u selu Kotezi u Popovu, Vidović, 2012, s. 136), *Nōvō brdo* (kao novo mjesto za okupljanje, v. Anđelić, 1984, s. 163).

5.3. Imena nastala od antroponima ili leksema za ljude

Veliki je broj i ovih toponima, među kojima se mogu naći sljedeće kategorije:

— toponimi od antroponima:

Béćino grōblē / grēble (od *Bećo*, danas nepoznata ličnost), *Bégina bāšća* (od *Bego*, danas nepoznat), *Kabilina ciglāna* (Jevrej *Kabiljo*, živio u periodu između dva svjetska rata vjerovatno), *Xānzića ciglāna* (od *Handžića*, visočka porodica), *Dāhirovac* (od *Dahira*, danas nepoznat), *Xāsanova vōda* (od *Hasana*, danas nepoznat), *Xūremova nīva* (od *Hurema*, visočka porodica), *Īlīno, Īlīna* (od *Ilije*, danas nepoznat),¹² *Kāralijina nīva* (od *Karalija*, visočka porodica), *Mēxtića bāšta, Mēxtijina bāšća, Mējdīna bāšta* (od *Mehtića*, danas ih nema u Visokom), *Mutevèlīn gāj* (od nekog *Mutevelije* ili *mutevelije*), *Rāšidō* ili *Rāždō* (< *Rāšidov do*, nepoznata osoba danas), *Sarāč’ca* (od *Hadži Hasana Saračića*, graditelja džamije, Klepo, 2019, s. 38), *Sūbašīna nīva* (od *Subaša*, visočka porodica), *Špilākov dō* (od *Špiljaka*, visočka porodica), *Vilīn dō* (od *Vila*, visočka porodica), *Zēčevića bāšća* (od *Zečevića*, visočka porodica), *Zūkića lūke* (od *Zukića*, visočka porodica), *Sējina lūka* (od *Seje*, danas nepoznata osoba);

— toponimi od titula:

Bañāruša (od *ban*, vjerovatno nekad banova zemlja), *Gōšća* (od *gost*, titule u Crkvi bosanskoj, mada je moguće da je to i mjesto nekadašnje gostionice, jer je lokalitet blizu naseljenog dijela grada, na nekadašnjoj periferiji, v. Dedić, 2015, s. 173; Skarić, 1927, s. 40–41), *Xāžijina vōda* (mjesto odakle su se okupljale buduće hadžije pred polazak na hadž), *Šexitluci* (vjerovatno staro groblje na kojem su ukopavani šehidi, ar. < tur. „musliman koji junačkom smrću pogine u borbi za vjeru”, Škaljić, 1966, s. 583; *šehitluci*, ar. < tur. „šehitsko groblje. Mnogi lokaliteti u blizini gradova u Bosni i Hercegovini nose ime Šehitluci”, Škaljić, 1966, s. 583–584), *Kādīnca* (od *kadinica* „kadijina žena”), *Krālevac* (vjerovatno mjesto dvora srednjovjekovnog kralja), *Cāri-ca* (nastalo od izvora *Carica*, možda ima veze sa srednjovjekovnim vladarima);

¹² Iako ovo ime asocira na slavensku mitologiju, vjerovatno nije riječ o Iliji Gromovniku jer se u Visokom tradicionalno obilježava Ilindan — Aliđun 2. augusta, teferičem i narodnim veseljem, ali na sasvim drugom lokalitetu od davnina.

— toponim od imena naroda:

Jèvrèjsko pòlè;

— toponimi od religijskih simbola:

Kríž, Kršćànica (nije ustanovljeno da su na ovim mjestima bili ikakvi vjerski objekti).

Kao što se iz navedenog pregleda vidi, mikrotoponimi Grada Visokog su uobičajeni toponimi koje pronalazimo u gradovima u Bosni i Hercegovini. Razlikuju se stariji toponimi, slavenskog porijekla, koji često potječu iz srednjeg vijeka, i noviji, iz osmanskog perioda, a ima i recentnih, prema objektima koji su nastali u novijem periodu. Ono što odlikuje toponimiju Visokog jest postojanje imena koja svjedoče o Visokom kao nekadašnjoj prijestolnici srednjovjekovne Bosne.

6. TVORBENA KATEGORIZACIJA

Od tvorbenih modela zastupljeni su:

— toponimizacija, tj. jednostavno pretvaranje apelativa u toponim, u jednini:

Ada, Bàir, Bàra, Bášta, Bàšća, Brjég, Càrica, Cèntar, Ciglàna, Čàjra, Čàršija, Dò, Gáj, Grâd, Xàmâm, Jàlija, Jàsèn, Jèzero, Kàđinca, Kèrija, Klisa, Kòsa, Kóta, Kìčevina, Kríž, Kùćica, Lànìšće / Lànìšte, Lúg, Lúka, Mèja, Nívica, Òkućnica, Pàlevina, Pojànica, Pòtok, Prluga, Ravnica, Sàjmìšte, Sèbí, Sinagòga, Stjèna, Šadrvàn, Šèšćca, Šlívík, Šlùnkara, Tàbxana, Tèkija-čikma, Tjèsnac, Tùk, Vâroš, Víno, Vòdica, Vrúci, Zòbšće / Zòbšće;

u množini:

Bàre, Bèške, Búci, Čàjre, Jàsike, Kićini, (Kríž-)Gàćice, Lázice, Lùgovi, Lùke, Mèže, Mèje, Òmèjci, Pojànice, Połánice, Róve, Sástāvci, Stràne, Šexitluci;

u obliku poimeničenih pridjeva:

Ìlìino, Ìlìna, Prjèkò, Ràvne;

— prefiksalna tvorba, isključivo s prefiksom *pod-*:

Pòdbašća, Pòdbukovac, Pòdgāj, Podgájevi, Pòdgrad, Pòdilina, Pòdjalija, Pòdjesa, Pòdlážice, Pòdvisòćica, Pòdvisokì, Pòkuće;

— sufiksalna tvorba, sa sufiksima:

-a: Dòla;

-ac: Òštrac;

-anica: *Kršćanica*;
 -evac: *Králevac*;
 -ica: *Saráčca, Visòčca*;
 -in-: *Jezèrine*;
 -ja: *Gòšća*;
 -ka: *Pálka / Pálke*;
 -lo, -la: *Ìgralo*;
 -nica: *Křtnica / Křčnica*;
 -ovac/-evac: *Dáhirovac, Kùčěvci*;
 -ovik: *Ìètovìk*;
 -ruša: *Bañàruša*;
 -ulja: *Ròsule, Šěvule*;

— prefiksarno-sufiksalna tvorba:

u-/o- + -la: Usjéla / Osjéla;

— slaganje, tj. srastanje:

Ràšidō ili Rázdō.

Jedan dio toponima sastoji se od više leksema, pa su tako zabilježeni višечlani toponimi u obliku:

— dvočlane sintagme:

opisni pridjev + imenica: *Vèlikā bàšća, Stārā ciglāna, Cřvena zèmlā, Dójnā / Dólhā / Dónā mǎxala, Dójnē Ròsule, Górnē Ròsule, Nōvō brdo, Nōvō násēle, Vèlkā nīva*;

prisvojni pridjev + imenica: *Béćino grōblē / grēblē, Béćina bàšća, Kabílina ciglāna, Xánžića ciglāna, Xàžijina vòda, Xāsanova vòda, Xùremova nīva, Jèvrějsko pòlē, Kāralijina nīva, Měxtiča bàšta, Měxtijina bàšća, Mějdīna bàšta, Mutevèlīn gāj, Sūbašina nīva, Špilākov dō, Vāreškō pòlē (Vāroškō pòlē), Vilīn dō, Zéćeviča bàšća, Zūkića lúke, Sėjina lúka*;

prijedlog + imenica u padežu: *Iznād du'āra, Na Il'īnu, Na stjéni*;

dvije imenice u apoziciji: *Pòtok Őštrac*;

— tročlane sintagme:

imenica + prijedložno-padežni izraz: *Kāmenice na Il'īnu*;

prijedlog + pridjev + imenica: *Kō stārōg mòsta*.

Kako vidimo, najzastupljeniji tvorbeni modeli su toponimizacija, prefiksalna tvorba s prefiksom *pod-*, sufiksalna tvorba te dvočlana imena koja se sastoje od pridjeva i imenice.

7. DIJALEKATSKE OSOBINE

U toponimima Grada Visokog, bolje nego u samom govoru danas, sačuvane su starije i dijalekatske osobine, kao što su nepreneseni silazni akcenat (*Sinagòga*), s predakcenatskom dužinom (*Zūkića lúke*), te prenošenje akcenta na proklitiku, na slog ispred, ali kao silaznog (*Iznād du'āra*), kao i novo prenošenje (*Kò stārōg mòsta*, *Pòdlāžice*), a zabilježen je i jedan toponim s dva akcenta (*Pòdjàlija*), što je tipično za štokavske govore koji su još uvijek u procesu prelaska iz stare u novu akcentuaciju (v. Brozović, 2012, s. 341). Zamjena jata je dosljedno ijekavska, i to jednosložna (*Brjēg* [Brjè:g], *Prjēkō* [Prjè:ko], *Stjēna* [Stjè:na], *Na stjēni* [Na stjè:ni], *Tjēsnač* [Tjèsnac], *Usjēla* [Usjè:la] / *Osjēla* [Osjè:la]), vokalno *r* je kratko (*Črvena zēmía*, *Krčevina*, *Krtnica* / *Krčnica*), a i postakcenatske dužine se uglavnom čuvaju (*Iznād du'āra*, *Jāsēn*, *Vèlikā bàšća*, *Stārā ciglàna*, *Dójnā* / *Dólnā* / *Dónā màxala* itd., mada *Xánzića ciglàna*). Kraćenje dugog akcenta zabilježeno je u obliku *Lùke* (mada je *Lúka*), *Stràne*, *Vilīn dō* i *Lùgovi*, a duljenje u *Nívica*, *Kičíni*. Kratki vokal *i* u postakcenatskoj poziciji sklon je redukciji i ispadanju (*Sarà'ca*, *Vèl'kā nīva*, *Visò'ca*; *Kādīnca*, *Pàlka*), kao i u (*Pèrtac*), glas *x* se čuva (*Xàžijina vòda*, *Xàmām*, *Xàsanova vòda*, *Mèxtića bášta*, *Mèxtijina bàšća*, *Tābxana*). Afrikatski parovi svedeni su na *ć* i *đ* (*Kičíni*, *Visò'ca*, *Sarà'ca*, *Zèčevića bàšća*; *Xánzića ciglàna*). Umjesto glasa *ž* javlja se *j* u toponimima u kojima je u osnovi leksema *međa* (*Mēje*, *Mēja*, *Òmējci*), glas *l* zna se realizirati kao *j* (*Pòdjesa*, *Pojànica* / *Pojànice*), a *n* se bilježi i kao *jn* (*Dójnā màxala*, *Dójnē Ròsulē*). Šćakavizam je gotovo dosljedan (*Lānišće*, ali i *Lānīšte*, *Zòbīšće*, ali i *Zòbīšte*). Pored *goblje*, zabilježeno je i *greblje* (*Bécino gréblē*). U obliku *Būci* zabilježena je stara, kratka množina.

8. ZAKLJUČAK

Visoko i njegova okolina naseljeni su još od prahistorijskog doba. Oko Visokog se počela formirati i srednjovjekovna Bosanska država, a bio je i kasaba u osmansko doba. U toponimima se odražava historija grada od srednjeg vijeka (*Bañaruša*, *Gòšća*, *Grād*, *Ìgralo*, *Klisa*, *Králevac*, *Križ*, *Krščànica*, *Ìetovik*, *Nòvō brdo*, *Pèrtac*, *Pòdvisokī*, *Prjēkō*, *Vāroš*), preko osmanskog perioda (*Bàir*, *Čājra*, *Čāršija*, *Dónā màxala*, *Xàžijina vòda*, *Xàmām*, *Šexitluci*, *Iznād du'āra*, *Jàlija*, *Kādīnca*, *Sèbīl*, *Sinagòga*, *Šadrvān*, *Tābxana*, *Tèkija-ćikma*), do novijeg i recentnog

(*Cèntar, Stârâ ciglâna / Kabîlina ciglâna, Xânžica ciglâna, Kò stârôg mòsta, Növô násêle, Sâjmište, Šêstca, Šlunkara*). Od tvorbenih modela najzastupljeniji su toponimizacija (*Ada, Bâra, Bâšta, Bâšca, Brjêg, Dô, Gâj, Jâsên, Jèzero, Kôsa, Kóta, Lûg, Lúka, Mèja, Pòtok, Prluga, Stjéna, Vîno*), prefiksalna tvorba s prefiksom *pod-* (*Pòdbašca, Pòdgâj, Pòdgrad, Pòdjâlija, Pòdjesa, Pòkuće, Pòdvisokî*), sufiksalna sa sufiksom *-ica* (*Cârîca, Kùcica, Lâžice, Nívica, Poànice, Ravnica, Visòc'ca, Vòdica*), te dvočlana imena koji se sastoje od pridjeva i imenice (*Crvena zemla, Dójne Ròsule, Górne Ròsule, Vèlkâ nîva, Bécino gròble / grèble, Bégina bâšca, Xâsanova vòda, Xùremova nîva, Jèvrêjsko pòle, Kâralijina nîva...*). Fonetski i morfološki lik toponima odgovara govoru Visokog (*Zùkica lúke, Kò stârôg mòsta, Brjêg, Vèlikâ bâšca, Lúke, Nívica, Visòc'ca, Kàdînce, Mèxtića bâšta, Visòc'ca, Xânžica ciglâna, Mèja, Pojànica, Dójnâ màxala, Lànîšce, Bécino grèble, Bûci*).

Nakon analize toponima, može se zaključiti i da nema zabilježenog ikavskog refleksa jata u toponimima Grada Visokog, jer su sve zamjene jata jekavske. To bi moglo dokazivati suprotnost tvrdnji Milenka Filipovića da je Visoko nekad bilo ikavsko, iako bi to bilo očekivano s obzirom na to da se granica ikavice nalazi samo petnaestak kilometara nizvodno od Visokog. Ipak, kako je put prema Kaknju izgrađen tek u 19. st., može se pretpostaviti da Visoko nije imalo značajniju komunikaciju s ikavskim stanovništvom te da je ono ipak (i)jekavsko od davnina, na samoj granici s ikavštinom, ali za konačni zaključak u ovom smislu trebalo bi detaljno ispitati i mikrotoponime okolice.

LITERATURA

- Ananić, V. (2013, 12. oktobar). Poreklo prezimena, selo Brda (Kupres). *Poreklo*. <https://www.poreklo.rs/2013/10/12/poreklo-prezimena-selo-brda-kupres/>
- Anđelić, P. (1963). Trgovište, varoš i grad u srednjovjekovnoj Bosni. Prilog tipologiji naselja [Market, town and city in medieval Bosnia. Contribution to the typology of settlements]. *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, n. s., Arheologija*, 18, 179–194.
- Anđelić, P. (1984). Srednji vijek — doba stare bosanske države [The Middle Ages — the age of the old Bosnian state]. U: P. Anđelić i dr. (red.), *Visoko i okolina kroz istoriju 1, Praistorija, antika i srednji vijek* (s. 102–297). Visoko: Skupština Opštine Visoko.
- Belić, A. (1958). O značaju zapadnog štokavskog govora za istoriju srpskohrvatskog jezika [On the importance of the western štokavian speech for the history of the Serbo-Croatian language]. *Južnoslovenski filolog*, 23, 69–75. https://hdl.handle.net/21.15107/rcub_dais_5409
- Bojanovski, I. (1984). Razdoblje rimske uprave [The period of Roman administration]. U: P. Anđelić i dr. (red.), *Visoko i okolina kroz istoriju 1, Praistorija, antika i srednji vijek* (s. 49–99). Visoko: Skupština Opštine Visoko.
- Brozović, D. (2012). Govor u dolini rijeke Fojnice [Speech in the valley of the river Fojnica]. *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, 10, 243–425.

- Čar-Drnda, H. (1991). Visoko u sastavu Osmanskog carstva — XV i XVI stoljeće [Visoko within the Ottoman Empire — XV and XVI centuries]. *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 40, 193–217. <https://pof.ois.unsa.ba/index.php/pof/article/view/387>
- Čović, B. (1984). Bakreno, bronzano i željezno doba [Copper, Bronze and Iron Age]. U: P. Anđelić i dr. (red.), *Visoko i okolina kroz istoriju 1, Praistorija, antika i srednji vijek* (s. 29–48). Visoko: Skupština Opštine Visoko.
- Filipović, M. (1928). Visočka nahija [Visoko nahi]. *Srpski etnografski zbornik*, 43 (Naselja i poreklo stanovništva, 25), 191–649.
- Grujić, R. (1935). Toponim „Klisa“ u našim oblastima [Toponym “Klisa“ in our areas]. *Glasnik Skopskog naučnog društva*, 14, 227–229.
- HJP = Hrvatski jezični portal (b.d.) [Croatian language portal]. <https://hjp.znanje.hr/> (pristupljeno: 3. 2. 2022).
- Husić, A. (2014). Visoko u vrijeme Nasuha Matrakčija [Visoko in the time of Nasuh Matrakchi]. *Behar*, 121, 4–7.
- Husić, A. (2021). Visoko i okolina u vrijeme osmanske vladavine. Upravna organizacija, konfesionalne, demografske i privredne prilike [Visoko and its surroundings during the Ottoman rule. Administrative organization, confessional, demographic and economic circumstances]. U: L. Gazić (red.), *Visoko i okolina kroz historiju 2, Osmanski period* (s. 13–123). Visoko: Zavičajni muzej Visoko.
- Imamović, E. (2014). Rezultati zaštitnog iskopavanja na lokalitetu tekija na Vrelu Bune u Blagaju kod Mostara [The results of protective excavation at the site of tekija at Vrelo Bune in Blagaj near Mostar]. *Godišnjak/Jahrbuch*, 43, 195–216. <https://doi.org/10.5644/Godisnjak.CBI.ANUBiH-43.47>
- Ivić, P. (1956). *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika. Uvod i štokavsko narječje* [Dialectology of the Serbo-Croatian language. Introduction and štokavian dialect]. Novi Sad: Matica srpska.
- Klepo, E. (2019). O urbanističkom razvoju Visokog od XIV do konca XIX stoljeća [About the urban development of Visoko from the 14th to the end of the 19th century]. *Historijska tražnja*, 18, 9–53.
- Kotromanići. (b.d.). U: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/kotromanici> (pristupljeno: 26. 1. 2022).
- Kovačević-Kojić, D. (1978). *Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države* [Urban settlements of the medieval Bosnian state]. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Kreševljaković, H. (1934). *Visoko*. Sarajevo: Islamska dionička štamparija.
- Kukrika, I., & Vidović, D. (2012). Toponimija sela Kotezi u Popovu [Toponymy of the village of Kotezi in Popovo]. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 38(1), 123–144. <https://hrcak.srce.hr/96833>
- Kulender, A. (1912). *Mali tursko-bosanski rječnik* [Small Turkish-Bosnian dictionary]. Monastir: Međunarodna trgovačka štamparija.
- Kurtović, E. (2019). *Kratka historija srednjovjekovne Bosne* [A short history of medieval Bosnia]. Sarajevo.
- Marijanović, B. (1984). Mlađe kameno doba [Late Stone Age]. U: P. Anđelić i dr. (red.), *Visoko i okolina kroz istoriju 1, Praistorija, antika i srednji vijek* (s. 15–28). Visoko: Skupština Opštine Visoko.
- Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika. (2006). Prapovijesno naselje na lokalitetu Okolište u naseljima Okolište i Radinovići, općina Visoko [Prehistoric settlement at the site of Okolište in the settlements of Okolište and Radinovići, municipality of Visoko]. Odluka br. 05.2-2-159/06-3. <http://aplikacija.kons.gov.ba/kons/public/nacionalnispomenici/show/2855>
- Prezime Kičin. (b.d.). [Surname Kičin]. In *Acta croatica*. <https://actacroatica.com/hr/surname/Kičin/> (pristupljeno: 3. 2. 2022).

- Skarić, V. (1922). Stara bosanska vlastela u današnjoj toponomastici [Old Bosnian nobility in today's toponymy]. *Glasnik Geografskog društva*, 7–8, 125–136. <https://www.glasniksgd.rs/index.php/home/article/view/917>
- Skarić, V. (1927). O geografskoj nomenklaturi Bosne i Hercegovine [About the geographic nomenclature of Bosnia and Herzegovina]. *Glasnik Geografskog društva*, 13, 30–53. <https://glasniksgd.rs/index.php/home/article/view/1082/>
- Smailović, I. (2009). *Tursko-bosanski rječnik / Türkçe-boşnakça sözlük* [Turkish-Bosnian dictionary]. Tuzla: Bosanska riječ.
- Škaljić, A. (1966). *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku* [Turkisms in the Serbo-Croatian language]. Sarajevo: Svjetlost.
- Tent, J. (2015). Approaches to Research in Toponymy. *Names*, 63(2), 65–74. <https://doi.org/10.1179/0027773814Z.000000000103>
- Valjevac, N. (1983). Govor visočkih muslimana (akcenat i fonetika) [The speech of Muslims in Visoko (accent and phonetics)]. *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, 4, 283–354.
- Vidović, D. (2008). Toponimija sela Dubljani u Popovu [Toponymy of the village of Dubljani in Popovo]. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 34, 431–448. <https://hrcak.srce.hr/35302>
- Visoko. (2021). U: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/visoko-bosna-i-hercegovina> (pristupljeno: 30. 1. 2022).
- Visoko — Položaj. (2009, 13. decembar). [Visoko — Geographic location] *Visoko.co.ba*. <https://arhiva.visoko.ba/2009/12/13/visoko-mapa-2/>
- Vujičić, D. (1982). Onomastička građa Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka [Onomastic material of Mehmed-bey Kapetanović Ljubušak]. *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, 3, 259–305.

SUMMARY

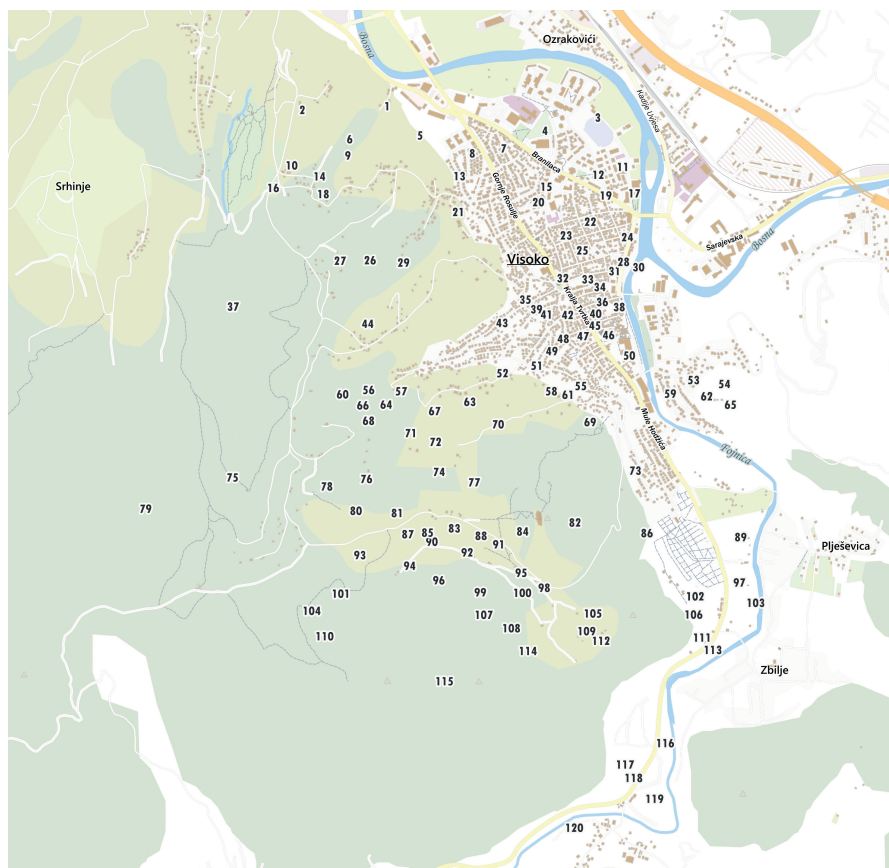
THE TOPONYMY OF THE CITY OF VISOKO

The paper examines the toponyms of the City of Visoko. First, a brief overview of the history and population in Visoko was given, with an emphasis on the importance of the medieval period, when Visoko was also the place where Bosnian kings reigned. Then, the most important features of the speech of Visoko and previous research were presented, followed by an analysis of toponyms. A qualitative method was used, i.e. analysis of a smaller sample, on the basis of which broader conclusions can be assumed, and they should be verified by further research. All of the toponyms of Visoko are divided according to the motivation of their origin into those conditioned by the natural environment, human activity and anthroponyms, within which more precise subcategories are derived, then according to the formation models, and at the end an overview of dialectal features is given. This research was also an attempt to discover Ikavian toponyms which could testify to the fact that Visoko was once Ikavian, as stated in the literature. After the research, no remains of Ikavian speech were found in the toponymy of Visoko, so it is assumed that Visoko probably was not Ikavian after all. A list of microtoponyms and a map are attached.

Keywords: microtoponyms, City of Visoko, Ikavian substrate, semantic categories, word formation models

PRILOG

Toponimi Grada Visokog

Slika 1. Karta Grada Visokog s označenim ispitanim toponimima
(prir. Z. Karavdić i P. Swoboda)

113	Àda	92	Brjèg
30	Àda – Sástāvci	119	Būci
106	Bàir	78	Čājra, Čajre
79	Baňaruša	13	Čarica
23	Bàre, Bàra	40	Čaršija
51	Bàšta, Bàšća, Vèlikā bàšća	31	Cèntar
72	Bécino gròble / grèble	5	Ciglàna, Stàrā ciglàna / Kabílina
ciglàna, Xánžica ciglàna
85	Bégina bàšća	82	Crèvena zèmla
37	Bèšike		

20	Dáhirovac	80	Pòdbukovac
6	Dô	109	Pòdgāj, Podgájevi
22	Dójnā / Dólñā / Dónā màxala	58	Pòdgrad
95	Dóla	86	Pòdílina
96	Gāj	19	Pòdjálja
61	Gòšća	88	Pòdjesa
77	Grād	70	Pòdvisòćica
29	Īgralo, Šexitluci	69	Pòdvisokī
108	Īlijino, Īlīna	63	Pojànica / Pojànice
42	Iznād duvāra	76	Pòkuće
24	Jàlija	52	Polànice
97	Jāsēn	39	Pòtok
56	Jāsike	59	Prjékō
111	Jèvrējsko pòle	62	Prluga
101	Jèzero / Jezèrine	54	Rášidō ili Rázdō
35	Kādīnca	10	Rāvne
105	Kāmenice na Īlijinu	87	Ravnica
16	Kāralijina nīva	8	Ròsuće, Dójnē Ròsuće, Górnē Ròsuće
49	Kèrija	57	Róve
102	Kicíni	25	Šadrivān
73	Klisa	11	Sājmište
17	Kò stārōg mòsta	33	Saràćica
107	Kòsa	28	Sástāvci
65	Kóta	46	Sèbīl
32	Králevac	15	Šèstica
60	Krčevina	21	Šèvule
44	Križ, Križ-Gaćice	34	Sinagōga
81	Krščànica	45	Šlunkara
104	Krtnica / Krénica	1	Špilākov dō
67	Kúcēvci	112	Stjēna, Na stjēni
100	Kùćica	115	Strāne
99	Lānišće / Lānište	93	Sübašina nīva
75	Lāžice, Pòdlāžice	38	Tābxana
64	Ĺetovik	36	Tèkija-ćikma
120	Lūg, Lūgovi	41	Tjēsnač
98	Lúka	94	Tük
3	Lúke	53	Usjéla, Osjéla
26	Mèxtića bášta, Mèxtijina bášća, Mèj-
dīna bášta	89	Vàreškō pòle (Vàroškō pòle)
4	Mèže, Mèje, Mèja	50	Vároš
27	Mutevèlīn gāj	66	Vèlikā nīva
114	Na Īlijinu	2	Vilīn dō
43	Növō brdo	18	Vino (Šlīvik)
12	Növō násēle	84	Visòćica
118	Ńivica	90	Vòdica
91	Ōkućnica	116	Vruci
74	Ōmējci	48	Xāmām
117	Ōštrac, Pòtok Ōštrac	71	Xāsanova vòda
110	Pālevina	7	Xàžjina vòda
14	Pālka / Pálke	9	Xùremova nīva
55	Pèrtac	47	Zèčevića bášća
83	Pòdbašća	68	Zòbīšće / Zòbīšte
		103	Zükicā lúke, Sējina lúka